

3. Právo a revoluce /vznik ČSR, recepce, unifikace, kontinuita a diskontinuita/ (JUDr.**Mgr. Ondřej Horák, Ph.D.)****Obsah kapitoly**

Z pramenů:

Vybraná literatura:

Text kapitoly*„Gelingt es, ist es Heldentat, misslingt es, ist es Hochverrat.“*

Kdy vzniklo Československo? Na tuto zdánlivě jednoduchou otázku se názory v dobové právní vědě překvapivě lišily. V úvahu přicházely jak události předcházející 28. 10., jako uznání Národní rady československé v Paříži jako „nejvyššího orgánu spravujícího zájmy národa“ státy Dohody v roce 1918 (FR 29. 6., VB 9. 8., USA 2. 9., It. 3. 9., ovšem zpětně k 21. 4., Jap. 9. 9.), oznámení přeměny Národní rady na čsl. vládu 14. 10., její uznání FR 15. 10, Washingtonská deklarace z 18. 10., tak události následující po 28. 10. jako Martinská deklarace z 30. 10., návrat z Ženevských jednání 5. 11., vyhlášení republiky 14. 11., zahájení Versailleské mírové konference 18. 1. 1919, podpis Saint-Germainské mírové smlouvy 10. 9. 1919 či její účinnost 16. 7. 1920.

Odhlédneme-li od těchto prvorepublikových sporů a spokojíme se s datem 28. října, které bylo krátce před prvním výročím převratu uzákoněno jako státní svátek, získá náš pohled jasnější obrysy. V rovině práva se tento významný akt našich moderních dějin kryje s vyhlášením *zákona o zřízení samostatného československého státu*, až dodatečně publikovaného ve *Sbírce zákonů a nařízení* (Sb. z. a n.) pod číslem 11. Jeho hlavním smyslem bylo, jak plyne ze samotného názvu, zřízení samostatného státu. V zájmu společenské stability byl dále recipován rakouský a uherský právní řád (čl. 2) a státní aparát (čl. 3). Podle toho bývá první československý zákon nazýván také recepčním zákonem či „recepční normou“.

Forma státu zatím nebyla určena, podle článku 1 cit. zák. o ní mělo rozhodnout Národní shromáždění v dohodě s Československou Národní radou v Paříži. K slavnostnímu vyhlášení republiky pak došlo až dne 14. 11. 1918 na první schůzi Národního shromáždění ústy Karla Kramáře, kdy současně proběhla detronizace habsbursko-lotrinské dynastie a aklamační volba prvního prezidenta.

Dosavadní správa byla podřízena Národnímu výboru. Ten se stal dočasně nejvyšším orgánem zákonodárným i výkonným. Tímto revolučním aktem byl zároveň vyloučen panovník, dosavadní ústřední orgány a nepřímo i právní přepisy (organizační) s tím spojené. Nové ústřední orgány (nejvyšší správní úřady, později nazvaná staronově jako ministerstva) zřídil Národní výbor zákonem č. 2/1918 Sb. z. a n., současně s nimi (tj. 2. listopadu 1918) Nejvyšší správní soud zákonem č. 3/1918 Sb. z. a n. a Nejvyšší soud zákonem č. 5/1918 Sb. z. a n.

Za autora recepčního zákona je obecně považován JUDr. Alois Rašín. Při koncipování textu vyšel ze starších předloh, zvláště z návrhu ústavy Ferdinanda Pantůčka ze září 1918 (u preambule a čl. 1). Některé články, zvláště problematický článek 2 je však nutno pokládat za jeho původní vklad. Recepční zákon, jehož koncept měl Rašín sepsat v noci z 27. na 28. října, byl značně atypicky zveřejněn ve třech až čtyřech různých zněních (třech mírně odlišných českých a v jednom slovenském) a také v různých formách (čten v divadlech, zveřejněn v tisku i formou letáků). Výsledná podoba ve *Sbírce* se od původního znění lišila zejména v čl. 1, kterým byla rozšířena kompetence Národního výboru na úkor Národní rady.

Ve svých posmrtně vydaných *Pamětech* (1929) Rašín o „svém“ zákonu napsal, že jeho „podstata spočívala v tom, že všechny zákony a nařízení platí dále, a že vládní formu samostatného státu ustanoví národní shromáždění“. Smysl úpravy dále hodnotil takto: „Základním tímto zákonem mělo být i zamezeno, aby nenastal bezprávní stav, aby se celá státní správa nezastavila a aby se 29. října pracovalo dále, jako by revoluce vůbec nebylo. Toho bylo skvěle dosaženo, a vzbudilo obdiv cizinců nad vyspělostí našeho národa.“ /s. 216/

Recepční zákon začal žít vlastním (normativním) životem. Pro meziválečný právní vývoj byl určující jeho článek 2 (vlastní „recepční norma“), který zakotvoval recepci doposud platného (tedy rakouského a uherského) práva. Ta byla v meziválečném Československu považována za naprosto zásadní otázku, a proto se jí také zevrubně zabývala řada právních vědců – teoretiků i praktiků. V textu zákona (čl. 2) a v návaznosti na něj i v základní současné historické a v právněhistorické literatuře čteme konstatování, že „veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti“. Tato formulace však nebyla vhodně zvolena a způsobila v dalším vývoji celou řadu komplikací. Díky tomu, že byl zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. pevně svázán s datem 28. října 1918 a se vznikem Československa a že svůj hlavní úkol splnil v revolučních dnech – zřízení státu, udržení veřejného pořádku, zachování kontinuity a právní jistoty – nebyl později změněn. Naopak se zákon stal předmětem zužujících i rozšiřujících výkladů, které však v některých případech právní jistotu naopak oslabily.

Ani jedno slovo „recepční normy“ (čl. 2) nebylo vykládáno doslovně. Toho si prvorepubliková právní věda a justice

reprezentovaná Nejvyšším soudem a Nejvyšším správním soudem byly dobře vědomy a jejich pohled se v obecné rovině příliš nelišil. Užívaly proto v různých modifikacích teleologické výklady a tomu odpovídající argumentaci.

Podle prof. Sedláčka pozbyla platnosti všechna ustanovení dosavadního platného řádu, která odporovala postavení Národního výboru jako „vykonavatele státní svrchovanosti“. Měla to být „ustanovení týkající se císaře, dynastie, dvoru, ... dále předpisy o nejvyšších orgánech státu, tj. říšské radě, o ministrech, o generálním štábu a o vrchním velení branné moci, o emblémech a symbolech státních, o zástupcích v cizích státech“.

Obdobně řešil tento problém také Nejvyšší soud (např. Vážný civ. 7751). Ve své argumentaci vyšel z úvodní věty preambule recepčního zákona (tj. „Samostatný stát československý vstoupil v život“), která podle něj nepřipouštěla, aby „zůstaly v platnosti ony říšské zákony rakouské, jež se s existencí a samostatností nově zřízeného československého státu nesrovnávají...“. Kromě pragmatické sankce tak přestaly platit „všechny zákony týčící se říšské ústavy, zejména delegací, říšské rady a zemských sněmů, jakož i volebních řádů do obou těchto sborů atd., samozřejmě pozbyly platnosti také předpisy o vyhlášení nálezů jménem císaře, o označování úřadů jako c. k. apod., takže co se třeba jen těchto drobností týče, bylo v této vstupní větě obsaženo in nuce vše, co potom předepsal zákon na ochranu Československé republiky ze dne 23. července 1919, čís. 449 Sb. z. a n.“

Sporným bodem se mohlo stát (a také se stalo), zda určité zákony (resp. jejich části) recipovány byly či nikoliv. Základní rozdíl mezi zastávanými názory spočíval pak samozřejmě v tom, že pohled soudu byl pro konkrétní spory závazný. V platnosti nemohly předně zůstat „veškeré“ zákony – ze samé podstaty věci to nebylo možné. Řada předpisů, které se „nesrovnávaly s novým stavem“ tak recipována nebyla. V čl. 2 dále nalezneme ustanovení o tom, že platit mají „dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení“. Vzhledem k charakteru práva recipovaného na Slovensku a Podkarpatské Rusi muselo být při interpretaci použito rozšiřujícího výkladu, protože v obou těchto zemích si svůj význam podrželo ještě obyčejové právo. V tomto smyslu se tedy zákonodárce vyjádřil příliš úzce. Právní věda a praxe však na základě extenzivního výkladu shodně dovodily, že recipovány byly jak zákony a nařízení, tak i právní normy obecně – tedy psané i obyčejové právo.

Možných výkladů recepčního zákona nalezneme desítky. Jsou zachyceny ve sbírkách rozhodnutí nejvyšších soudů – brněnského Nejvyššího soudu (*sbírka Vážného*) a pražského Nejvyššího správního soudu (*sbírka Bohuslavova*). Nejvyšší soudy tak získaly možnost napravovat svými rozhodnutími nesmyslné důsledky, k nimž by bylo docházelo při sledování linie doslovného výkladu recepčního zákona. V jistém smyslu plnily roli dnešního Ústavního soudu, protože rozhodovaly o tom, zda určité právní předpisy byly/nebyly převzaty, tedy zda platí/neplatí – můžeme mluvit o tzv. negativní normotvorbě. Současně však měly příležitost se také aktivně podílet na formování právního řádu, když některými svými rozhodnutími suplovaly roli zákonodárce. Asi nikoho nepřekvapí, že k tomu docházelo v duchu posilování národních pozic a prosazování národních zájmů, často bohužel s pomocí výrazně účelového výkladu.

Recepcí bylo převzato právo platící v jednotlivých zemích bývalého Rakouska-Uherska, které vytvořily samostatné Československo. Recepční zákon tak s sebou přinesl v rámci jednotného státu specifickou situaci, která bývá označována jako právní dualismus. V Hlučínsku (bývalé části pruského Slezska) inkorporovaném na základě Versailleské mírové smlouvy platilo do roku 1920 bývalé německé právo, takže můžeme mluvit dokonce o trialismu. Stav, kdy v historických českých zemích platilo bývalé rakouské právo a na Slovensku a Podkarpatské Rusi naopak odlišné právo uherské, byl nežádoucí a záhy se začalo uvažovat o unifikaci (sjednocení) právních řádů a s tím spojené novelizaci, včetně práva trestního. To výrazně ovlivnilo právní vývoj celé meziválečné éry.

Z pramenů: ↑

Prohlášení o detronizaci habsbursko-lotrinské dynastie a volba Tomáše Garrigue Masaryka prezidentem republiky na první schůzi Národního shromáždění československého dne 14. 11. 1918

„Dr. Kramář (zvoni): Slavné národní shromáždění! Z příkazu Národního výboru zahajují Národní shromáždění. Nám všem dmou se prsa radostí, hrdostí a pýchou nade vším, co v hrozné válce dokázal náš národ. Od první chvíle, kdy rozpoutala se lýtice válečná, věřil a doufal, že nyní konečně dojíti musí své svobody a samostatnosti. Hrdinou války byl náš československý lid. Ať bylo nejhůře, nezmalátněl, nedal se zlákat ani sliby, ani zastrášení hrozbami a ačkoliv tak úžasně trpěl hladem, zimou a nedostatkem, stál pevně a nezlomně a s tou železnou vůlí, neznající kompromisů, vedl politiku českou na cesty vítězné! [...]

Jsme volni a svobodni! Padla těžká pouta rakouského a maďarského násilnictví! (Výborně!) Na nás je, aby český národ dokázal, že dovede býti svobodným. Věříme a doufáme, že to plnou měrou dokážeme! (Výborně! Shromáždění povstává. Dlouho trvající potlesk.)

A nyní, než dovolím si Vás vyzvat k volbě předsednictva musíme vykonati něco, co opravdu již dožrálo.

My nemůžeme sice dnes, poněvadž nejsme ještě konstituantou, ve státní základní zákony vtělit to, čím žít chceme. Ale jedno může již dnes národní shromáždění prohlásiti. Všecka pouta, která nás vázala k dynastii habsbursko-lotrinské, jsou přervána (Výborně! Poslanci povstávají, hlučný potlesk.) Konec jest smlouvám z r. 1526 i pragmatické sankci (Výborně, potlesk) Dynastie habsbursko-lotrinská ztratila všechna práva na trůn český (Tak jest! Výborně! Potlesk.) A my svobodni a volni prohlašujeme, že náš stát československý jest svobodnou československou republikou. (Výborně! Sláva! Hlučný potlesk.) A abychom doplnili všechno to, pak prosím Vás, abyste prvním presidentem Československé republiky zvolili Tomáše Masaryka. (Výborně! Sláva! Potlesk.) Prohlašuji tedy profesora dra. Tomáše G. Masaryka jednohlasně zvoleným presidentem Československé republiky.

Tímto jsme vykonali všechno, co jest potřebí k tomu, než konstituujeme se jako Národní shromáždění. Konstatuji, že jsme k usnášení způsobilí a také naši bratři slovenští, kteří poněkud byli opožděni, již se do schůze dostavili. (Sláva jim! Potlesk.) A já tudíž Vás prosím, abyste dovolili, abychom přikročili k volbě předsedy Národního shromáždění.“

Část z vystoupení předsedajícího JUDR. Karla Kramáře. In *Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění československého*, sv. I., schůze 1-40, Praha 1919, 1. schůze dne 14. 11. 1918, Archiv PSČR, též www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/001schuz/s001001.htm.

Vybraná literatura: ↑

GÁBRIŠ, Tomáš. Teoretické a metodologické východiská unifikácie práva v 1. ČSR. In *Sborník příspěvků z konference Monseho olomoucké právnické dny*. Olomouc : UP, 2006, s. 232-252.

Týž. Unifikačné snahy v prvej ČSR a medzivojnovoj Európe. *Právněhistorické studie*, 2007, roč. 39, s. 193-208.

HORÁK, Ondřej. Vznik Československa a recepce práva. K právní povaze a významu zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. s přihlédnutím k otázce recepce právního řádu. *Právněhistorické studie*, 2007, roč. 38, s. 153-169.

Týž. „Samostatný stát československý vstoupil v život.“ 28. říjen 1918 pohledem právníka a historika. In ŠÍNOVÁ, Renáta (ed.). *Olomoucké právnické dny 2008*. Sborník příspěvků z konference. Olomouc : Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2008, s. 769-777.

KNAPP, Viktor. Dvě cesty československého práva: kontinuita a diskontinuita (1918, 1945). *Právník*, 1979, roč. 118, s. 270-283.

LACLAVÍKOVÁ, Miriam. Riešenie problému unifikácie a kodifikácie súkromnoprávných noriem v medzivojnovom Československu a Poľsku. In *Vývoj právních kodifikací*. Brno : MU, 2004, s. 187-219.

PAVLÍČEK, Václav. O kontinuitě a diskontinuitě. *Právní praxe* 41, 1993, s. 190n., 249n. a 336n.

WEYR, František. Sukcesorství československého státu a recepční zákon č. 11 z r. 1918. *Časopis pro právní a státní vědu* 21, 1938, s. 1-7.

Pokračovat další kapitolou

Soubory ke kapitole

Užitečné odkazy

Klíčová slova

Přidání testu ke kapitole

Zvukové nahrávky (0)